

ADABIYOT INSON MA'NAVIYATINI YUKSALTIRUVCHI VOSITA

Doniyorov Jaloliddin Oybek o'gli

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14718685>

Annotatsiya: Adabiyot inson ruhiyatining eng nozik qirralarini aks ettiruvchi va uni boyituvchi vosita sifatida inson ma'naviyatini shakllantirishda beqiyos ahamiyatga ega. Bu san'at turi orqali odamlar go'zallikni angelaydi, axloqiy me'yorlarni o'rganadi, shuningdek, turli madaniyatlar va tarixiy davrlar bilan tanishadi. Adabiyot inson qalbini ma'rifat va ezgulik sari yo'naltiradi, unda hur fikrlash, sabr-toqat, mehr-oqibat kabi fazilatlarni shakllantiradi.

Kalit so'zlar: Adabiyot, ma'naviyat, yozuvchi, asar, roman, me'yor, jamiyat, ma'rifat.

Kirish qismi: Insoniyat tarixi davomida adabiyot nafaqat madaniyatning ajralmas qismi, balki ma'naviyatni shakllantiruvchi muhim omil sifatida ham xizmat qilib kelgan. Adabiyot inson ruhiy olamini boyitish, uni yuksak axloqiy va estetik qadriyatlar bilan tanishtirish orqali hayot mazmunini anglashga yordam beradi. Adabiy asarlar zamirida yotgan ma'nolar, qahramonlarning taqdiri va hissiyotlari o'quvchini chuqur mushohadaga chorlaydi, hayotiy saboqlar beradi. Shu bois, adabiyot inson ma'naviyatini yuksaltirishda eng samarali vositalardan biri hisoblanadi. Mazkur mavzuda adabiyotning inson hayotidagi o'rne va ahamiyati haqida fikr yuritiladi.

Asosiy qism: Adabiyot inson qalbini tarbiyalash, unda ma'naviy va axloqiy fazilatlarni shakllantirishda beqiyos rol o'ynaydi. Chunki har bir badiiy asar zamirida insoniy qadr-qimmat, hayot mazmuni, ezgulik va yovuzlik o'rtasidagi kurash haqida chuqur mulohazalar mujassam. Adabiyot orqali o'quvchi insoniyat tarixining turli davrlarida kechgan voqealarga guvoh bo'ladi, bu esa uni tajriba va bilim bilan boyitadi. Shu bois, adabiyot nafaqat badiiy zavq ulashuvchi, balki insonning ichki olamini boyituvchi, ma'naviy jihatdan shakllantiruvchi qudratli vositadir.

O'zbekistonning milliy adabiyotida Abdulla Qahhor, Abdulla Qodiriy, G'afur G'ulom kabi adiblarning asarlari insonni ezgulik va axloqiy yetuklikka yetaklashda muhim o'rin tutadi. Abdulla Qahhorning "Sarob" romanida odamlarning qiyinchiliklar qarshisidagi iroda va jasorati tasvirlangan. Asar qahramonlari o'z hayotiy pozitsiyalari, qat'iyat va halollik orqali o'quvchiga chuqur ta'sir qiladi. Xuddi shunday, G'afur G'ulomning she'rlari va hikoyalari o'zining milliy ruh va insoniylik g'oyalari bilan ajralib turadi.

Dunyo adabiyotida Lev Tolstoy, Fyodor Dostoyevskiy, Vil'ям Shekspir kabi yozuvchilarning ijodi inson ma'naviyatining yuksalishida muhim o'rinni egallaydi. Masalan, Shekspirning "Hamlet" tragediyasida insonning murakkab ichki dunyosi, haqiqat va adolat uchun kurash tasvirlanadi. Ushbu asar o'quvchini nafaqat badiiy mahorati, balki insoniy fazilatlar va ichki kurashlarning chuqurligi bilan o'ziga jalb qiladi.

Lev Tolstoyning fikricha, "Adabiyot hayotning o'zini aks ettiradi va uni tushunishga yordam beradi." Uning "Anna Karenina" asarida sevgi, vijdon, oilaviy qadriyatlar va insoniy mas'uliyat masalalari yoritilgan. Bu asar hayotning murakkabligi va undagi axloqiy muammolarni teran anglashga chorlaydi. Dostoyevskiy esa inson qalbining tub-tubidagi his-tuyg'ularni, ezgulik va yovuzlik o'rtasidagi kurashni tadqiq qilib, insonning ma'naviy o'sish yo'lidagi qiyinchiliklarini ko'rsatadi. Uning "Jinoyat va jazo" romani bunga yorqin misoldir.

Shuningdek, Alisher Navoiy ijodi nafaqat Sharq, balki jahon adabiyoti durdonasi sanaladi. Uning asarlari ma'naviy barkamollik va axloqiy poklikni targ'ib etib, insonlarni bilimga, muhabbatga, mehnatga va kamtarlikka undaydi. Navoiyning "Farhod va Shirin" dostonida insonning ideal fazilatlari, sevgi va halollik yuksak darajada ulug'langan.

Adabiyotning o'quvchiga ko'rsatadigan ta'siri keng va chuqurdir. Yozuvchi va shoirlar asarlari orqali turli davrlarning hayotini, insoniy munosabatlarning turli qirralarini tasvirlab, ma'naviy qadriyatlarni avlodlarga yetkazib kelgan. Bugungi kun adabiyoti ham o'quvchini insoniy qadriyatlar haqida mulohaza yuritishga undashi, ularni yuksak maqsadlarga yetaklashi lozim. Chunki inson ma'naviyatining shakllanishi va yuksalishida adabiyotning o'рни o'ta muhim.

Adabiyot insonni fikrlashga, hayot haqidagi tasavvurlarini boyitishga undaydigan kuchli vosita bo'lib, unda nafaqat badiiy go'zallik, balki chuqur hayotiy haqiqatlar mujassam. Bugungi globallashuv davrida adabiyotning ahamiyati yanada ortib bormoqda, chunki u insonlarni birlashtiruvchi, madaniyatlar o'rtasidagi ko'prik vazifasini bajaradi. Masalan, Erkin Vohidovning "Ruhlar isyoni" asari zamonaviy insonning ma'naviy izlanishlari va hayot mazmunini anglash yo'lidagi murakkab jarayonlarini ochib beradi. Bu asar orqali yozuvchi o'quvchini nafaqat o'tmishga, balki o'z qalbiga sayohat qilishga undaydi. Frants Kafkaning "Jarayon" va "Metamorfoza" kabi asarlarida insonning begonalashuvi, ichki iztiroblari va erkinlik masalalari yoritilgan. Kafka o'z asarlarida o'quvchini hayot va uning cheksiz murakkabligi haqida mulohaza yuritishga chorlaydi. Dunyo adabiyoti o'ziga xos go'zallik va ma'rifiy ahamiyatga ega bo'lib, insoniyatning axloqiy va ruhiy o'sishida katta hissa qo'shadi. Har bir yirik yozuvchining asarlari nafaqat milliy, balki universal qadriyatlarni o'zida aks ettiradi. Shu sababli, chet el adabiyotini o'qish orqali inson turli xalqlarning madaniyatini, tarixini va ma'naviy izlanishlarini tushunadi, o'z dunyoqarashini kengaytiradi.

Xulosa: Adabiyot inson ma'naviyatini yuksaltiruvchi, uning qalbini boyituvchi va fikrlash doirasini kengaytiruvchi qudratli vosita hisoblanadi. U insoniyatning asrlar davomida to'plangan tajribasi, axloqiy qadriyatlari va madaniy boyliklarini avlodlarga yetkazadi. Adabiyot orqali o'quvchi hayotning murakkab tomonlarini anglaydi, o'zini va atrof-muhitni teranroq tushunadi, ezgulik va yovuzlik o'rtasidagi kurashni idrok etadi. Milliy va jahon adabiyoti namunalarida inson ma'naviyatini oshirishga qaratilgan asarlar juda ko'p. Alisher Navoiy, Abdulla Qodiriy, Fyodor Dostoyevskiy, Lev Tolstoy, Vilyam Shekspir va boshqa buyuk ijodkorlarning asarlari o'quvchiga yuksak axloqiy fazilatlar, mehr-oqibat va adolatni ulug'lashni o'rgatadi. Adabiyot nafaqat o'tmishdan saboq olishga, balki bugungi va kelajak hayot uchun ham muhim xulosalar chiqarishga yordam beradi.

References:

1. Alisher Navoiy. Lison ut-Tayr va Farhod va Shirin. Toshkent: Fan nashriyoti, 2020.
2. Abdulla Qodiriy. O'tgan kunlar. Toshkent: Sharq, 2018.
3. Fyodor Dostoyevskiy. Jinoyat va jazo. Moskva: Eksmo, 2017.
4. Lev Tolstoy. Urush va tinchlik. Moskva: Prospekt, 2019.
5. Italo Kalvino – Nega klassik asarlarni o'qish kerak?. Toshkent, 2020.